

Derleyenler
NATHALIE CLAYER - FABIO GIOMI
EMMANUEL SZUREK
Kemalizm

Kemalism. Transnational Politics in the Post-Ottoman World
© 2019 Nathalie Clayer, Fabio Giomi and Emmanuel Szurek
Bu kitabın yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Bloomsbury Publishing Plc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3118 • Araştırma-İnceleme Dizisi 517
ISBN-13: 978-975-05-3258-0
© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2022, İstanbul

EDITÖR Ahmet İnel - Ömer Laçiner

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK GÖRSELİ *La Turquie Kamâliste*, sayı 16, 1936, İstanbul, ön kapak.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZIN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
NATHALIE CLAYER - FABIO GIOMI
EMMANUEL SZUREK

Kemalizm

Osmanlı Sonrası Dünyada
Ulusaşırı Siyaset

Kemalism
Transnational Politics in the Post-Ottoman World

ÇEVİREN *Barış Özkul*

*Post-Osmanlı araştırmalarına öncülük eden
ve varlığıyla daima iimizi ısıtan
Alexandre Popovic'e...*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
---------------	----

GİRİŞ

KEMALİZMİ ULUSAŞIRI BİR BAĞLAMA OTURTMAK: DOLAYLI BİR YANSITMA İLİŞKİSİ

NATHALIE CLAYER - FABIO GIOMI - EMMANUEL SZUREK.....	13
--	----

“Yine” mi Kemalizm?

Teorik ve tarihyazımsal görüşler.....	13
---------------------------------------	----

Oluşum aşamasında Kemalizm:

Çok-anlamli bir terimin ulusaşırı dokusu.....	21
---	----

Ulusaşırı Kemalizm: Dolayli bir

yansıtma ilişkisinin mekânsal boyutu.....	46
---	----

1 KEMALİZM VE ARNAVUTLUK'TA MEDENİ KANUN'UN KABUL EDİLMESİ (1926-1929)

NATHALIE CLAYER.....	53
----------------------	----

“Yeni Türkiye”yi İsviçre Medeni Kanunu’nu

kabul ederek taklit etmek.....	57
--------------------------------	----

İsviçre Medeni Kanunu’nu (Türk versiyonu üstünden)

kabul etme yolunda Arnavutluk.....	62
------------------------------------	----

Reddedilen İsviçre modeli miydi Türk modeli mi?.....	71
--	----

Batılılaşmanın terimlerine referansla meşrulaştırma: Zogizm bir Kemalist model miydi?.....	83
Sonuç: Kemalizmin post-emperyal ve ulusaşırı bir süreç olarak inşası.....	96

2 SINIRLAR ARASINDA KEMALİZM: BULGARİSTAN'DA YENİ TÜRK ALFABESİYLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

ANNA M. MİRKOVA.....	101
Geç Osmanlı İmparatorluğu ve erken Türkiye Cumhuriyeti'nde dil reformları.....	102
Bulgaristan'da alfabe değişikliği politikası.....	105
"Sadık" ve "sadakatsiz" yurttaşlar.....	114
Sonuç.....	126

3 KIBRIS'TA OSMANLI ALFABESİNDEN TÜRK ALFABESİNE: "KEMALİST REFORM"UN KOLONYAL BİR ARKA PLANDA TASAVVUR EDİLMESİ VE UYGULANMASI

BEATRICE HENDRICH.....	127
Harf inkılabı yeni bir çağın müjdecisi miydi?.....	137
Türk topluluğun perspektifi.....	145
Britanya açısından idari bir prosedür olarak alfabe reformu.....	153
Geç kalanlar.....	159
Alfabe reformu ve kültürel geçiş.....	163

4 ŞAPKADAN ÇIKAN ULUSAŞIRI TARİH: İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE MİSİR VE KEMALİZM

WILSON CHACKO JACOB.....	167
Kemalizm: Osmanlı sonrası zaman-mekânda bir tire.....	171
"Erkekliğin kemale ermesi" mi yoksa zamana uygun giyinmek mi?.....	184
Hisleri giydirmek.....	192
Sonuç.....	203

5 CİNSİYET KORPORATİZMİYLE BAŞTAN ÇIKMAK: YUGOSLAVYA'DA İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE MÜSLÜMAN KÜLTÜR GİRİŞİMCİLERİ VE KEMALİST TÜRKİYE	
FABIO GIOMI	205
Yugoslav Müslümanları ve Türk kadını örneği	210
Yugoslav feminizmini ehlileştirmek	226
Cinsiyet erozyonunu önlemek.....	235
Sonuç: Üçüncü bir özgürleşme yolu olarak Türkiye	246
6 ERKEN CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NİN MADDİ KÜLTÜRÜNDE ORYANTALİST BAKIŞLA BAŞ ETMEK: "BEDİİ MİLLİYETÇİLİK"	
ECE ZERMAN	249
"Marazî bir muhabbet"e verilen yanıt: "Şarklıların" gözünden Şarkiyatçılar	256
Şarklılaşarak "Avrupalılaşmak"	265
"Türk üslûbu" arayışı ve "bedîî Türkçülük"	269
Millî imgenin sergilenmesi: "Bir millet turistleri memnun etmek için var olmaz!"	279
Sonuç.....	288
7 AVRUPA'DAN ÖTÜRÜ HASTA ADAM: KEMALİST BİLİMİN ULUSAŞIRI TARİHİ	
EMMANUEL SZUREK	291
Oryantalizmle milliyetçilik arasında salınırken: Siyasi şizofreninin lokal koşulları	295
Avrupa biliminin uzun gölgesi altında Türkler.....	300
Aryanlar ve Ural-Altaylar.....	301
İrk biliminin sevgili sarışın evlatları ve şu haydut Türkler.....	305
Güneşte bir yer: Kemalîst epistemik hıncın çeşitleri.....	313
İtiraz: "Hint-Avrupacılığa" yönelik Kemalîst eleştiri.....	314
Tashih: "Türk-Hint-Avrupa ailesi" ve "Türk-Aryan ırkı"	321

Reddediř: Brakisefal en iyisidir, brakisefal güzeldir	329
Kemalistlerin kendine özgülüğünü araştırırken: Güneř-Dil Teorisi'nin içkinci bir tefsirine doğru	335
KAYNAKÇA	339
YAZARLAR	365
DİZİN	369

TEŞEKKÜR

Paris'te 8-9 Aralık 2011'de EHESS'te düzenlenen “Osmanlı-Sonrası Türkiye Harici Mekânlarda Kemalizmin Ulusaşırı Bir Tarihine Doğru” başlıklı seminerin toplanmasına imkân sağlayan şu kurumlara teşekkür borçluyuz: Türk, Osmanlı, Balkan ve Orta Asya Araştırmaları Merkezi (EHESS-CNRS-Collège de France), İslâmiyet ve Müslüman Topluluklar Araştırma Merkezi (IISMM-EHESS-CNRS) ve Ulusal Araştırma Ajansı TRANS-TUR Programı (ANR-08-GOUV-0045). Seminer elinizdeki kitapla neticelenen diyalogların ilk adımıydı. Argüman ve analizlerimizi geliştirmemize yardımcı olan seminer katılımcıları ve tartışmacılarına minnettarız: Hamit Bozarslan, Güldem Baykal Büyüksaraç, Nicolas Camélio, Anne-Laure Dupont, Howard Eissenstat, Burak Eskiasmacı, Falma Fshazi, François Georgeon, Elise Massicard ve Bernard Heyberger. Kitabın birçok bölümüyle ilgili faydalı yorumlarda bulunan İlker Aytürk'e teşekkür ederiz. Ulusal Araştırma Ajansı TRANSFAIRE Programı (ANR-12 - GLOB-003), bilhassa programın ana koordinatörü Marc Aymes'e kitabın tanıtımıyla ilgili verimli bir tartışmaya evsahipliği yaptıkları ve CETOBAC'la birlikte çeviri ve editörlük sürecini finanse ettikleri için teşekkür etmek isteriz. I. B. Tauris'teki editörümüz Arub Ahmad ile birlikte bu süreci idare

eden Andromeda Tait ve Adrian Morfee'ye teŖekkür ederiz. Son olarak, elinizdeki Türkçe kitapla ilgili olarak, çeviriyi yapan Barış Özkul'a, çeviriyi okuyan Remzi Çağatay Çakırlar'a, kitabın yayımlanmasını kabul ederek Türkçe okura ulaştırılmasını sağlayan Ahmet İnel'e ve İletişim Yayınları'na teŖekkür ederiz.

GİRİŞ

KEMALİZMİ ULUSAŞIRI BİR BAĞLAMA OTURTMAK: DOLAYLI BİR YANSITMA İLİŞKİSİ

NATHALIE CLAYER - FABIO GIOMI - EMMANUEL SZUREK

“Yine” mi Kemalizm?

Teorik ve tarihyazımsal görüşler

Kemalizmi tanımlamak zordur; Kemalizm terimi bir parti üyeliği, bir dizi kültürel yakınlık, bir siyasal ideoloji ya da erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'ne özgü (genellikle “pragmatik” addedilen) bir yönetim tarzını anlatabilir. Kemalizmin dönemlendirilmesi de muğlaktır: “Kemalist Türkiye” terimi daima iki savaş arası dönemi tanımlamak için kullanılsa da Kemalizmin esasen Birinci Dünya Savaşı öncesinin Jön Türklüğünün bir devamı olduğu giderek daha çok öne sürülmektedir.¹ Diğer taraftan, 1930'ların “ilerici” Kemalizminin 1980 sonrasında “muhafazakâr” Atatürkçülüğünden ayrı tutulması gerektiğine dair bazı yorumları hâlâ okuyabiliyoruz – her ne kadar bir ulusal fetiş olarak Kemalizmin Mustafa Kemal'in kendisinden ziyade 1940'lar ve 1950'lerde cumhurbaşkanlığı yapan halefleri İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın eseri olduğu vurgulansa da.² Son ola-

1 Hamit Bozarslan, *Histoire de la Turquie. De l'Empire à nos jours*, Paris, Taillandier, 2015, s. 339-343.

2 Ahmet İnsel, “Giriş”, *Kemalizm, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, c. 2, İstanbul, İletişim, 2004, s. 17-27.

rak hâlâ birçok araştırmacı Kemalizm kelimesini 21. yüzyıl ba-
sındaki Türkiye siyasetine referansla rutin biçimde kullanıyor.

Dolayısıyla “Kemalizm”in birçok entelektüel prosedüre tâ-
bi olması şaşırtıcı değildir. Siyasetbilimciler ve siyaset tarihçi-
leri Kemalizmin tutarsızlık³ değilse bile içkin bir belirsizlik ta-
şıdığını zaman zaman kabul etmekle birlikte onu genellikle
alt kategorilere (“sol-kanat”, “sağ-kanat”, “liberal”, “otoriter-
yan” Kemalizm)⁴ ya da kronolojik kümelere (“birinci”, “ikinci”,
“üçüncü” ya da “yüksek” Kemalizm)⁵ bölmektedir. Ayrıca Ke-
malizmin karmaşık soyağacının da izi sürülmektedir (Osman-
lıcılık, pozitivism, tesanütçülük, korporatizm, Sosyal Darwi-
nizm, Narodnizm, Batı karşıtlığı, anti-emperyalizm vb.).⁶ Bazı-
ları bir ideoloji ya da Parti ve devlet aktörleri arasında bir koa-

-
- 3 Erik Jan Zürcher, *Turkey: A Modern History*, Londra ve New York, I. B. Tauris, 2004 [1993], s. 181; Sinan Ciddi, *Kemalism in Turkish Politics: The Republican People's Party, Secularism and Nationalism*, Londra ve New York, Routledge, 2009, s. 6.
 - 4 Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, 1994, s. XIII. Kemalizmin farklı versiyonlarına dair birkaç örnek için bkz. Yeşim Arat, “Women's Movements of the 1980s in Turkey: Radical Outcome of Liberal Kemalism?”, Fatma Müge Göçek ve Shiva Balaghi (ed.), *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity and Power*, New York, Columbia University Press, 1994, s. 100-112; Ertan Aydın, *The Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology in the 1930s: the Ülkü Version of Kemalism, 1933-1936*, yayımlanmamış doktora tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003; Sena Karasipahi, *Muslims in Modern Turkey: Kemalism, Modernism and the Revolt of the Islamic Intellectuals*, Londra ve New York, I. B. Tauris, 2009.
 - 5 Hamit Bozarslan, “Kemalism, Westernization and Anti-liberalism”, Hans Lukas Kieser (ed.), *Turkey Beyond Nationalism. Towards Post-Nationalist Identities*, Londres, I.B.Tauris, 2006, s. 28-34; Soner Çağaptay, *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk?*, Londra ve New York, Routledge, 2006.
 - 6 Paul Dumont, “The Origins of Kemalist Ideology”, Jacob Landau (ed.), *Atatürk and the Modernization of Turkey*, Boulder, CO, Westview Press, 1984, s. 25-44; Selim Deringil, “The Ottoman Origins of Kemalist Nationalism: Namik Kemal to Mustafa Kemal”, *European History Quarterly*, 23, 2, 1993, s. 165-191; Andrew Davison ve Taha Parla, *Corporatist Ideology in Kemalist Turkey: Progress or Order?*, Syracuse, NY, Syracuse University Press, 2004; Hans-Lukas Kieser, “An Ethno-Nationalist Revolutionary and Theorist of Kemalism: Dr. Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)”, Hans Lukas Kieser (ed.), *Turkey Beyond Nationalism...*, s. 20-27; Şükrü Hanioglu, *Atatürk. An Intellectual Biography*, Princeton, Princeton University Press, 2011.

lasyon olarak kavradıkları Kemalizmi iki savaş arası dönemde Avrupa'nın diğer otoriter rejimleriyle (faşist İtalya, SSCB, Nazi Almanyası) veya "Küresel Güney"ün kalkınmacı rejimleriyle (Meksika, Mısır, Endonezya, Hindistan, Çin) mukayese etmektedir.⁷ Sosyal tarihçiler, dönüştürücü bir hareket olduğunu açıkça ilan eden Kemalizmin yerel düzeylerde (seçim bölgeleri, Parti şubeleri, Millet Mektepleri ve Halkevleri) nasıl temsil edildiği ve Anadolu'nun "sıradan vatandaşları" tarafından cinsel, etnik ya da sınıfsal mensubiyetlerine göre nasıl "müzakere edildiğini" araştırmaktadır.⁸ Son olarak, sosyologlar, tarihçiler ve kültürel antropologlar altın çağında Kemalizmin "Batı"yla kurulmuş bir dizi sembolik ilişki olduğunu ortaya koymaktadır: Bu bağlamda sınıf çatışmasından ziyade "modernlik", "Oryantalizm" ya da "içsel kolonyalizm"ün terimleri çerçevesinde akıl yürütülmektedir. Ayrıca yeni hegemonik söylemler (hem neo-liberal hem de muhafazakâr), pratikler ve yeni bir estetik 21. yüzyıl sonu Türkiye'sinin atmosferini belirlemeye başlarken gi-

7 Stefan Plaggenborg, *Ordnung und Gewalt: Kemalismus-Faschismus-Sozialismus*, Münih, Oldenbourg, 2012; Berk Esen, "Nation-Building, Party-Strength, and Regime Consolidation: Kemalism in Comparative Perspective", *Turkish Studies*, 15, 4, 2014, s. 600-620.

8 Yiğit Akın, "Reconsidering State, Party and Society in Early Republican Turkey: Politics of Petitioning", *IJMES*, 39, 3, 2007, s. 435-457; Murat Metinsoy, "Fragile Hegemony, Flexible Authoritarianism, and Governing from Below: Politician's Reports in Early Republican Turkey", *IJMES*, 43, 4, 2011, s. 699-719; "Everyday resistance to unveiling and flexible secularism in early republican Turkey", Stephanie Cronin (ed.), *Anti-Veiling Campaigns in the Muslim World. Gender, Modernism and the Politics of Dress*, Londra ve New York, Routledge, 2014, s. 88-117; Gavin D. Brockett (ed.), *Towards a Social History of Modern Turkey*, İstanbul, Libra, 2011; Hale Yılmaz, *Becoming Turkish: Nationalist Reforms and Cultural Negotiations in Early Republican Turkey, 1923-1945*, Syracuse, NY, Syracuse University Press, 2013; Emmanuel Szurek, "Dil Bayramı. Une lecture somatique de la fête politique dans la Turquie du parti unique", Nathalie Clayer ve Erdal Kaynar (ed.), *Penser, agir et vivre dans l'Empire ottoman et en Turquie. Etudes réunies pour François Geogon*, Peeters, Louvain, 2013, s. 497-523; Alexandros Lamprou, *Nation-Building in Modern Turkey: The 'People's Houses', the State and the Citizen*, Londra ve New York, I. B. Tauris, 2015; Nathalie Clayer, "An Imposed or a Negotiated Laiklik? The Administration of the Teaching of Islam in Single-Party Turkey", Marc Aymes, Benjamin Gourisse ve Elise Massicard (ed.), *Order and Compromise. Government Practices in Turkey from the Late Ottoman Empire to the Early 21st Century*, Leiden ve Boston, Brill, 2015, s. 97-120.